

מוזיאון אסירי המחותרות.

במרכז ירושלים, נושק לבניין העירייה ובמרכז מגרש הרוסים נמצא מוזיאון אסירי המחותרות המספר את סיפורם של לוחמי המחותרות שנתפסו בידי הבריטים ונשלחו לרצות את תקופת מעצרם בבית הכלא המרכזי של ירושלים. המבנה הוקם בשלהי תקופת השלטון העותמני בארץ כאכסניה לנשים על שם מריה ובתקופת המנדט הבריטי הוסב לבית כלא.

בית הכלא היה פעיל עד לסוף תקופת המנדט הבריטי, אז פונה מיושביו. במהלך מלחמת העצמאות, נכבש "מגרש הרוסים" במבצע "קלשון" על ידי כוחות של ההגנה, בשיתוף האצ"ל והלח"י. מאז שימש הבניין לצרכים אזרחיים שונים עד שנרכש על ידי ממשלת ישראל מידי ממשלת ברית המועצות בשנות השישים.

בשנת 1991 עבר המבנה לידי משרד הביטחון, שוחרר והפך למוזיאון לאסירי המחתרות ומאבקם להקמת המדינה.

הביקור במוזיאון כולל סיור מעגלי מקיף במבנה. מומלץ כי הסיור יועבר על ידי מורה ההיסטוריה בבית הספר (שיקבל לשם ההדרכה חוברת מקיפה על המקום) אך ניתן להזמין גם הדרכה במקום.

****צוות המוזיאון ישמח להעביר השתלמות לקבוצת מורים או להכין כל מורה בנפרד כהכנה לביקור הכיתתי.**

הסיור כולל בתוכו את הדגשים הבאים :

חזית המבנה – ממנה ניתן ללמוד על גלגולי המקום. החל מהתקופה העות'מאנית בה נבנה כאכסניה לנשים (כתובת ברוסית חקוקה על המבנה, סמל מעל לדלת הכניסה), דרך תקופת המנדט הבריטי אז שימש המקום כבית כלא (גדרות תיל, סורגים וכותבת על הדלת) ועד לשימוש כיום כמוזיאון במדינת ישראל (דגל המדינה).

סמל משטרת פלשתיין

כתובת על הדלת מימי הבריטים

הכניסה לכלא ומעל הכתובת ברוסית

הנאזרה – חדר הרישום והקבלה בבית הכלא. כל אסיר חדש שהגיע למקום עבר בו רישום, שערו גולח, הוא הפקיד את חפציו האישיים, קיבל את מדי הכלא והוכנס לתא.

הכספת בה הופקדו חפצי האסיר

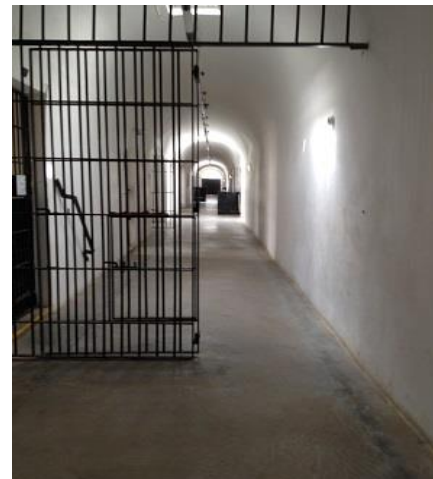

פקודת בית הסוהר

הוראות בפקודה העוסקות בהלקאת אסיר והוצאותו להורג.

חדר ההקרנה (חדר מספר 35) – בתא אסירים זה שהוסב לאולם הקרנה ניתן לצפות בסרט קצר שאורכו 12 דקות ושמו "בית הכלא המרכזי בירושלים" בו מתוארות חוויות האסירים במקום, חיי היום יום שלהם ומחשובתיהם.

הכניסה למסדרון התאים

חדר ההקרנה

תאי האסירים (חדרים 34,18) – תאים משוחזרים שמהם ניתן ללמוד על שגרת חיי היום יום של האסירים שנכלאו במקום. בחדרים אלו רואים את מדי האסירים החומים, את המחצלות עליהן ישנו "בורשים", את הדלי לעשיית הצרכים שקיבלו "קרדל". בתא ישנה מיטה אחת הפונה לחלון והיא שימשה את האסיר האחראי הבכיר בחדר "המוכתר" שהיה אחראי על התנהגות האסירים בתא.

דלי לצרכים

מחצלות האסירים

המאפייה (חדר 32) – שחזור המאפייה שפעלה בתוך תחומי בית הכלא בה אפו האסירים את הלחם והפיתות לארוחותיהם.

תא "יחס מיוחד" (חדר 32) – תא ששימש אסירים שריצו זמן בבית הכלא בשל עבירות קלות יחסית. בתא זה הם זכו לישון על מיטות וכן לא נדרשו ללבוש את מדי בית הסוהר אלא יכלו ללבוש את בגידהם הרגילים.

המיטות בתא יחס מיוחד

תצוגת "חופשיים ליצור" (חדר 17) – בחדר זה מוצגות עבודות יד של אסירים ואסירות שנכלאו במקום ובבתי סוהר נוספים בארץ באותה תקופה.

תמונה שגולפה "לחיי הספינות שבדרך".

חרוזים מחרצנים

כלי שח שגולפו מאדמה

תצוגת "תקוות ואכזבות" (חדר 31) – בחדר זה מוצגת תצוגה הממחישה את האירועים המרכזיים בימי שלטון המנדט הבריטי בארץ. החל מהצהרת בלפור והתקוות שהולידה בעקבותיה, דרך פיתוח הארץ בעידוד הבריטים והמתחים עם האוכלוסייה הערבית בארץ וכלה באכזבה מהשלטון הבריטי והמאבק בו.

לוח מדועות אופייני לתקופה

השוואה בין שלושת המחתרות

הצהרת בלפור

"אסירות ועצירות בית לחם" (חדרים 20-21) – חדרים אלו מתארים את פועלן של לוחמות המחתרות בשלטון המנדט הבריטי וכן את סיפור כליאתן בבית הסוהר והמעצר בבית לחם. במקום סרטון קצר המתאר את מאבקן ואת הבולטות שבלוחמות אלו.

קטעי עיתונות

סרט על עצירות בית לחם

תצוגת נשים לוחמות

מחסן הבגדים (חדר 22) – במחסן זה הפקידו האסירים את בגדיהם האישיים ואת חפציהם ובמקומם קיבלו את מדי בית הכלא, שתי שמיכות ומחצלת "בורש".

חדר הבריחה (חדר 23) – בתא זה שבו נכלאו אסירי המחתרות והוא ממוקם בסמוך לגדר הכלא, חפרו חברי לח"י ואצ"ל, בשנת 1948 מנהרה שהתחברה לצינור ביוב שעבר מחוץ לגדר. בעזרת חבריהם מבחוץ שהתחזו לעובדים שבאו לתקן את הצינור, ברחו 12 אסירים מהתא והתחזו לעובדי עירייה.

בור הבריחה

חדר האסירים

חדר בית הכנסת (חדר 29) – תא זה בו נכלאו אסירים יהודים לא רק הפך בשבתות ובחגים לבית הכנסת של הכלא. הרב אריה לויין "אבי האסירים", הגיע לכלא מדי שבת וחג במשך למעלה מ-25 שנה. הוא עודד את רוחם של האסירים ושמר על הקשר בינם לבין משפחותיהם.

כלי קודש

כלי קודש

חדר התפילה

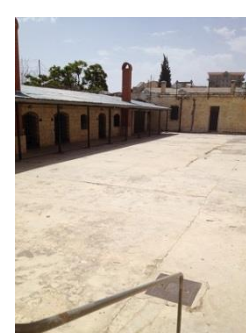
חצרות הכלא – שתי חצרות פנימיות בכלא שנועדו להליכה היומית של האסירים. בתוך החצרות היו גם מתקני שירות שבהם עבדו האסירים – מטבחים, מכבסה ועוד.

מכבסה

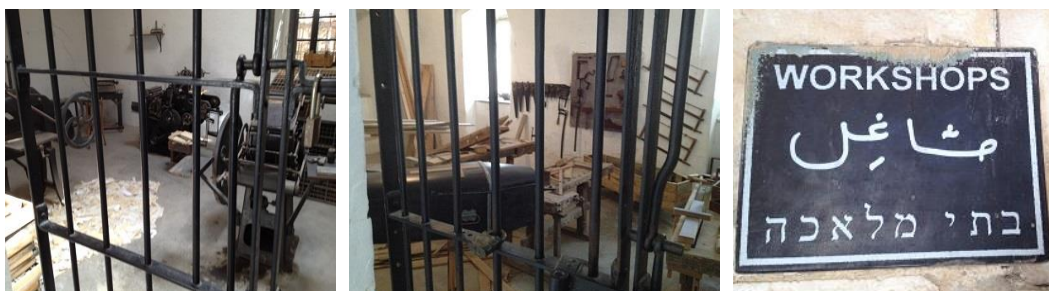

מטבח

חצר הכלא

אגף בתי המלאכה (חדרים 42-44): בחדרים אלו עבדו האסירים מדי יום. הם עבדו בנגריה, במתפרה, סנדלריה ובית דפוס בהם תפרו מדים, הכינו מחצלות לשינה, הכינו ארונות קבורה לחיילים בריטיים והדפיסו חומר לבריטים.

בית דפוס

נגריה

סנדלריה

מתפרה ונול

חצר הטיולים – חצר פנימית ששימשה מקום תפילה וטיולים לאסירים המוסלמים. על הקיר מופיעה קשת ה"מחרב" שמציינת את כיוונה של מכה אליה יש לפנות בזמן התפילה.

בחצר זה הוצעו לפועל עונשי המלקות לאסירים. הפרשיה המפורסמת לעונש זה היא סיפור "ליל ההלקאות". בדצמבר 1946, נידון בינימין קמחי בן ה-16, חבר האצ"ל שהשתתף בנסיון שוד בנק עותמאין ביפו לשם מימון פעולות האצ"ל, לעונש של 18 שנות מאסר ו-18 מלקות.

אנשי האצ"ל פרסמו כרוזים בהם איימו על הבריטים שלא יבצעו את עונש המלקות על הנער. בעקבות הכרוזים, החליט מנהל הכלא לבצע את עונש המלקות בחדרו ולא בחצר הטיולים. למחרת, תפסו חברי האצ"ל כמה חיילים וקצינים בריטיים, הלקו אותם 18 מלקות ושחררו אותם בפעולה שידועה בשם "ליל ההלקאות". בעקבות פעולה זו בוטל עונש המלקות בכלא. (אחת החוליות של האצ"ל נתפסה לאחר מכן במחסום של הבריטים ושלושה מחבירה עלו לגרדום בכלא עכו).

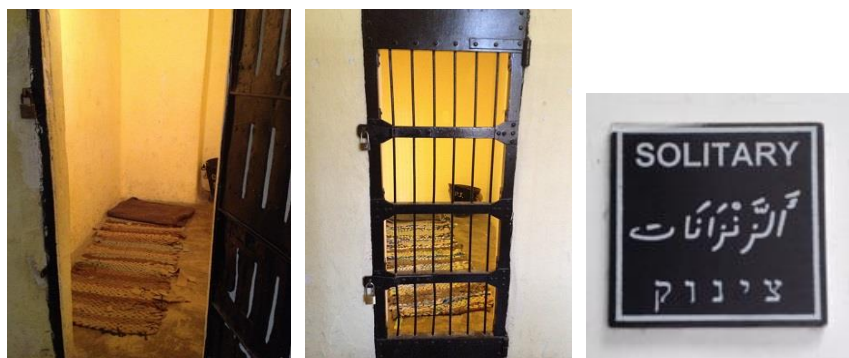
מרפאת הכלא "המוסטשפה" (חדר 58) – המרפאה היתה מופרדת בתאי האסירים ובה היה חדר לרופא שהגיע לכלא פעם בשבוע וחדר בידוד. במרפאה היו שני בקבוקים עיקריים עם תרופות :

בקבוק אדום ובקבוק ירוק ואלו ניתנו כתרופה כמעט לכל מחלה, דבר המעיד על הטיפול הירוד באסירים בכלא.

חדר המנהל והמזכירות (חדר 59) - משרדו של מנהל הכלא וחדר המזכירות שעבדו בשבילו הופרד בקיר חוסם מהכלא עצמו והכניסה אליו היתה מבחוץ. על המדפים במשרד מוצגים חומרים אסורים שהוברחו לתוך הכלא ומחוצה לו וכן חפצים אסורים שנתפסו בחיפושים בתאי האסירים.

תאי הצינוק (חדר 53) - תאים צרים שזכו לכינוי "גיהנום" מהאסירים בהם נכלאו אסירים שעברו על חוקי הכלא. מנהל הכלא דן אותם לצינוק למשך זמן שנע בין שעות ספורות לשבועיים שרק הפשפשים מארחים להם לחברה.

חדר זיכרון לעולי הגרדום (חדר 7) - באולם זה מוצגים תצלומיהם של 13 עולי הגרדום, חברי שלוש המחתרות שהוצאו להורג בזמן המנדט הבריטי, 2 חברי ניל"י שהוצאו להורג בזמן השלטון העותמני, ו-3 סוכנים ישראלים שהוצאו להורג במדינות ערב לאחר הקמת המדינה.

תאי הנידונים למוות והגרדום (חדרים 50-51) - מרבית הנידנים למוות מהמחלות הועלו לגרדום בכלא עכו אך גם בירושלים התבצעו הצאות להורג בידי הבריטים. הם קיבלו מדים אדומים, שהו בתאים הסמוכים לגרדום והמתו בהם לביצוע גזר דינם.

הגרדום

תא הנידונים

משה ברזאני היה חבר לח"י ומאיר פיינשטיין חבר האצ"ל, נידונו למוות ב-1946. הם המתו לביצוע גזר הדין בתא הנידונים למוות הימני. הבריטים חששו להוציאם להורג בירושלים. שתי המחנות החליטו לסכל את ההוצאה להורג בהסכמת הנידונים למוות. התוכנית היתה להרכיב בתוך הכלא שני רימונים מאולתרים בתוך תפוזים שיוברחו לתא שלהם בסלסלת פירות. את הרימון הראשון הם ישליחו במעמד ההוצאה להורג לעבר הבריטים ומפקד הכלא, וברימון השני יתאבדו.

ערב ההוצאה להורג, ב-21 לאפריל 1947, ביקר בתא הנידונים הרב יעקב גולדמן. הוא החליט ללוותם לגרדום למחרת לפנות בוקר. שני החברים הבינו כי לא ניתן לשתפו בתוכניתם כי לא יתמוך בה בשל קדושת החיים. לאחר שיצא מתאם בערב מתוך כוונה לשוב לפנות בוקר, העביר מאיר פיינשטיין לאחראי המשמרת הבריטי את ספר התנ"ך שלו ובו מילותיו האחרונות. שני הנידונים חיבקו אחד את השני, הרימון הונח בין לבבותיהם. הם שרו את "התקווה" והתפוצצו.

תני"ך פיינשטיין

הנצחת ברזאני ופיינשטיין

גלעד למשה ברזני ומאיר פיינשטיין – מחוץ למבנה מצוי גלעד לגיבורים אלו. הם נקברו בהר זיתים ומצבותיהם חוללו על ידי הירדנים. לאחר מלחמת ששת הימים, הוצבו על קברותיהם מצבות חדשות על ידי עמותות האצ"ל והלח"י. בשנות השבעים הם הוכרו כחללי צה"ל ועל קברותיהם הוצבו מצבות צהליות ולכן הועברו המצבות הקודמות שהקימו האצ"ל והלח"י לחצר הכלא כגלעד לזכרם.

מצבת פיינשטיין

מצבת ברזני

הסתתה – במקום זה מחוץ למבנה הכלא סיתתו האסירים מצבות לחיילים ושוטרים בריטיים.

מוזיאון אסירי המחותרות מציע הדרכה במקום בתיאום מראש אך מעדיף כי המורה עצמו יעביר את הסיור לאחר שיקבל מראש חוברת הכנה שהוכנה על ידי המקום ומקיפה את כל חומר הסיור וכן רצוי שהמורה יגיע מראש לסיור מוקדם במקום להכרתו. המוזיאון יכול להכיל בכל סיור כיתה אחת וניתן להפעיל עד 4 כיתות במקביל (כאשר הסרטהמוצג בהתחלת הסיור מדרג את הכניסה). הסיור במקום אורך כשעה וחצי וקיימת אפשרות לסיור ארוך יותר הכולל ביקור במגרש הרוסים ומשלב פרטים נוספים על המאבק להקמת המדינה והמרד שביצע מנחם בגין. כמו כן, ניתן לבנות סיור במקום בדגשים אחרים (השלטון העותמני בארץ, מלחמת העולם הראשונה כמשנה מהותית את מציאות החיים בארץ ישראל, המעבר למנדט הבריטי ומציאות חיי המנדט בארץ, המאבק להקמת מדינה).

הורדת התלמידים מהאוטובוסים תיעשה ברחוב שבטי ישראל ואח"כ יחנו האוטובוסים בחניון קרתא הסמוך למוזיאון. ברכב פרטי ניתן לחנות בתשלום בחניון עיריית ירושלים הנמצא בסמוך.

שילוב בחומר הלימוד:

את הסיור במוזיאון אסירי המחתרות ניתן לשלב במספר שכבות גיל:
בכיתות י"א וי"ב בהוראת נושא בונים מדינה לאחר שלמדו בכיתה על תנועות המחתרת ומאבק בשלטון המנדט הבריטי בארץ. מומלץ כי התלמידים יגיעו לסיור עם רקע על התקופה ועל מאבק המחתרות בבריטים.

בחטיבת הביניים – בכיתות ט' בעת הלימוד על שנות ה-20 וה-30 בארץ תחת השלטון הבריטי. על התלמידים להגיע לסיור לאחר שלמדו על תקופת המנדט הבריטי בארץ.

בבית הספר היסודי: הפעילות לכיתות אלו עוסקת בהדמייה של חיי האסירים במקום. התלמידים תולים כרוזים בחוץ, נפתסים על ידי "הבריטים", ומובלים למעצר בבית הכלא. הם נחקרים, וחווים את חיי היום יום של האסירים במקום. זהו סיור חוויתי **שניתן גם להתאימו לכיתות גבוהות יותר.**

המוזיאון והמרכז פתוחים בימים א-ה בין השעות 09:00-17:00.

כתובת: משעול הגבורה 1, מגרש הרוסים, ירושלים.

טלפון מרכז ההזמנות: 02-6233166

פקס: 02-6250651

מייל: hamachtarot_jerusalem@mod.gov.il

אתר המוזיאון: <http://hamachtarot.blogspot.co.il>

את חוברת ההדרכה למורה ניתן לקבל במייל בפנייה טלפונית למוזיאון.

נכתב על ידי מייה בן יאיר, יולי 2014

